

Försvvarshögskolan

Självständigt arbete (30 hp)

Författare	Program/Kurs
Louise Norén	HOP SA 2022
Handledare	
Jacob Westberg	Antal ord: 9 995
	Kurskod
	2UK023
<p>Att planera för framtiden – en historia om riter, risker och realiteter.</p>	
<p>ABSTRACT The Swedish Armed Forces report on the long-term analysis of the future environment and capabilities (PERP) starts the process of the Defense Bill. The future constitutes the foundation for defense planning even though it is considered impossible to predict. This study examines the relation between strategic planning and the unknown and its possible consequences for organization and doctrine. The narrative on the future in three PERPs during the 21st century is studied as to examine any possible developments and how the perception of the future as well as methods of planning might have implications for the execution of flexibility and creativity within strategic planning. The study suggests that a <i>reactive approach</i> with emphasis on structure and models might hamper creativity and flexibility in dealing with the ever-changing future and upcoming unknowns. An <i>active approach</i> puts focus on own actions and capabilities of mastering the flow of the unknown future.</p>	
<p>Nyckelord: Militärstrategi, flexibilitet, framtiden, risk, försvarsplanering.</p>	

Innehåll

1. INLEDNING	3
1.1 Problemformulering och syfte	3
2. FORSKNINGSÖVERSIKT	4
2.1 Problemet med framtiden	4
2.2 Strategi och risk	5
2.3 Kultur och problem	7
3. METOD & TEORI	8
3.1 Narrativ analys	8
3.2 Operationalisering	9
4. ANALYS & RESULTAT	11
4.1 Analys PERP 2000/2001	11
4.2 Analys PERP 2005/2007	13
4.3 Analys PERP 2016/2018	16
4.4 Jämförelse	18
5. SLUTSATSER	20
6. AVSLUTNING	22
LITTERATUR OCH REFERENSFÖRTECKNING	24

1. Inledning

Genom årtusenden har människan sökt svar på vad framtiden för med sig för att minska de osäkerheter och risker den kan innebära. Nutid och historia har vi kontroll över men vägen framåt vet vi inget om. Genom planering och rutiner kan vi dock in-teckna framtiden till del.

Strategisk planering är det verktyg med vilket Försvarsmakten tar sig an framtiden. Med strategisk planering menas här långsiktig inriktning av organisationens målsättningar, strukturer och förmågor. Försvarsplanering är den övergripande strategiska planeringen och är bron mellan de politiska inriktningarna av Försvarsmakten och de militärstrategiska målsättningarna.

För att kunna inrikta organisationen inför framtiden krävs dock kunskap om något vi ännu inte vet – framtiden - vilket innebär att ett antagande om en framtida situation görs. Osäkerheten kvarstår men är nu dold i ett antagande. När ett antagande, som är den bästa gissningen vi har för tillfället, upphöjs till sanning kan allvarliga problem och systemfel uppstå i de praktiska handlingarna. Konsekvenserna av små förändringar i det faktiska utfallet av ett antagande blir stora om organisationen inte är tillräckligt flexibel – i tanken såväl som i handling. Operationsmiljöns varierade och allt snabbare tempo innebär även att planeringen riskerar bli obsolet redan innan den kan tas i bruk. (Thunholm m.fl., 2018:103–105).

Colin Gray menar i *Strategy and Defence Planning* (2014) att det är en universell sanning att vi inte kan veta det vi inte vet i förväg. Vi helt enkelt inte har förmåga att förutse framtiden men samhällets organisation och kultur kräver en prognos för att kunna motivera tilldelning av medel. Självklart finns det saker som går att kvantifiera och beräkna med ekonomiska eller logistiska prognosverktyg men hur omvärldsläget eller hotbilden faktiskt kommer att se ut om 20 eller 5 år går helt enkelt inte veta med säkerhet (Gray, 2014:10–11). Han menar dock att Försvarsplanering ändå måste bygga på rationalitet där införskaffning och underhåll av militära medel ska utgå från de politiska målen.

Meir Finkel menar istället att militär planering alltid måste utgå ifrån att överraskning i någon form kommer att inträffa. Det okända blir således en konstant faktor som måste hanteras inom krigföring och planering. Vidare hävdar han att det okända bäst hanteras genom skolning i flexibelt tänkande snarare än manualer (Finkel, 2011: 23–27; 31–32; 36–38).

Försvarsmaktens perspektivplanering (PERP) lägger grunden för organisationens inriktning på lång sikt, 10–20 år, både avseende uppgifter, organisation och förmågor. Enligt svensk planerings- och ledningsmetod (SPL) utgår planeringen från en framtid, önskad eller uppfattad. Vanligen gör vi således ett antagande om hur framtiden och våra möjligheter att bemästraden kommer att se ut. Men är en anpassning till en gissning den enda lösningen? Vi kan ju egentligen inte anpassa oss till det vi inte vet men däremot kan vi styra över vår inställning till det okända.

1.1 Problemformulering och syfte

Målet med studien är att undersöka hur synen på framtiden framställs i Försvarsmakten strategiska planering och problematisera kring narrativets möjliga konsekvenser.

Forskningsfråga:

Hur kan den narrativa framställningen och användningen av fenomenet framtid påverka den militärstrategiska planeringen?

- Hur framställs och används fenomenet framtid i Försvarens perspektivplanering?
- Har synen på framtiden i den militärstrategiska planeringen ändrats något under 2000-talet?

Studien inleds med en forskningsöversikt som tar sin utgångspunkt i fenomenet framtid för att sedan översiktligt behandla strategi och risk samt kulturens inverkan på problemlösning.

Därefter redogörs för studiens metod och teorival samt dess operationalisering.

Vidare följer analys och resultat som genomförs i tre delsteg omfattande en referentiell analys, en värderande analys och en jämförande del. Vidare följer slutsatser samt reflektioner över den narrativa metoden. Avslutningsvis sammanfattas studien och resultatens möjliga betydelse för Försvarens strategiska planering diskuteras därtill föreslås möjliga fortsatta studier inom området.

2. Forskningsöversikt

Då studien undersöker relationen mellan vår syn på framtiden och strategi kommer specifika avsnitt ur andra närliggande forskningsområden relevanta för studien tas upp för att belysa helheten men även som grund till de tolkningar som görs.

Forskningsöversikten kommer att ta avstamp i studier om strategi som grundläggande begrepp och dess faktiska hantverk för att sedan belysa problemen med fenomenet framtid. Slutligen belyses kultur och dess möjliga inverkan på problemlösning och strategisk planering.

2.1 Problemet med framtiden

Det moderna samhället är ständigt på väg mot framtiden enligt mottot ”mer och fortare” vilket ger framtiden en central roll. Detta återspeglas även inom dagens krigföring. Svårigheten med framtidsstudier är att de avhandlar något som ännu inte finns samt att våra motiv till studierna och våra fotavtryck påverkar hur framtiden hanteras.

Vi har skapat riter och prognostiseringssystem för att minimera osäkerheterna eller kanske för att erhålla makt över framtiden. I boken *Future Matters* (2007) har Adams & Groves skapat ett ramverk för framtiden utgående från tid och behov. Framtiden fastslås tom och det är upp till oss att skapa eller fylla den. Framtiden in-tecknas genom prognoser och planering och transformeras genom de avtryck våra handlingar lämnar (Adams & Groves, 2007:174–176). Cirkulära händelser, fenomen som identiskt upprepar sig, och cykliska händelser, fenomen som upprepar sig i någon form, kan till del förutsägas emedan sociala händelser är oförutsägbara och inte följer någon universal logik alls (Adams & Groves, 2007:41–43). Konsekvenserna av våra handlingar blir snabbt oöverblickbara då en ökad mängd variabler ökar möjliga utfall.

Det är utifrån våra visioner och tillgänglig teknologi som framtiden framträder. Oavsett om vi är defaitistiska eller deterministiska söker vi ständigt ledtrådar till vår framtid. (Adams & Groves, 2007: 13–15). Lawrence Freedman menar i *The Future of War* (2017) att studier av historiens syn på sin framtid kan ge ledtrådar till hur vår framtid skapas utifrån nuet. Men människans oberäknlighet genererar ständigt nya möjliga framtider till följd av våra reaktioner på omgivningen och våra vägval (Freedman, 2015:286–287).

I boken *Future War* (2015) diskuterar Christopher Coker också svårigheten med att förutsäga framtida konflikter och krigföring men anser trendspaning det bästa vi kan åstadkomma för att till del förutse framtiden. Trendspaning förutsätter dock en linjär utveckling till skillnad från verklighetens nyckfulla och språngvisa utvecklingsvägar (Coker, 2015:16–17).

Framtiden skapas genom ett komplext samspelet mellan kultur, erfarenheter, handlingar och innovation samt omständigheter och slump. Det krävs ett holistiskt synsätt för att förstå samband och påverkansmekanismer. Framtiden kan så till del förutses, eller skapas, men för varje skapad framtid stängs också möjligheten för en annan varvid framtiden blir omöjlig att förutsäga (Coker, 2015:44–45). Paul Scharre varnar i *Army of None* (2018) för att vi, genom att fatta specifika beslut idag, medvetet eller omedvetet, sätter i gång en process som obönhörligen leder till en särskild framtid (Scharre, 2018:365–366). Framtiden är dock illusorisk och minsta mänskliga intervention kan ändra dess utfall, alternativt kan slumpen eller en s.k. svart svan uppstå som omkullkastar vad vi trodde oss veta om framtiden (Coker, 2015:41 & Scharre, 2018:361).

2.2 Strategi och risk

Colin Gray definierar strategi [eng. Grand Strategy] som ”inriktningen och användandet av en stats samtliga resurser, inklusive de militära, för att uppnå ett beslutat politiskt syfte” (Gray, 2010:28). Vidare hävdar han att strategi är logistisk till sin natur, dvs den kommer alltid att behandla balansering av tillgängliga resurser för sitt genomförande. Vanligen förknippa strategi med delfaktorerna mål, medel, metoder och miljö för att beskriva hur dess handlingsplan. (Westberg, 2021:27–29). I boken *Strategy and Defence Planning* vidareutvecklar Gray förhållandet mellan strategi och planering i där strategi beskrivs som teori och planeringen dess praktiska genomförande (Gray, 2014:29–30). Vidare anser han att just strategin är den nödvändiga bron mellan politiken och det militära maktmedlet.

Planering är vanligen linjär till sin struktur och kräver ofta svar om framtiden för att skapa handlingslinjer. Gray menar dock att framtiden är omöjlig att förutsäga men vidare att då vi inte kan veta något om framtiden behöver vi desto bättre känna vår samtid då strategi kräver ett holistiskt synsätt (Gray, 2010:135).

Gray tar upp friktioner som oundvikligen uppstår vid försöken att skapa strategier. Framtiden är omöjlig att säkert förutsäga, den var inte det för 2000 år sedan och är inte det idag heller. Vi måste alltid vara beredda att pragmatiskt hantera såväl det förutsägbara som det oförutsägbara i krigföring. Gray drar slutsatsen att det är strategens jobb att påverka omgivningen, och egna metoder, för att nå ett fördelaktigt läge – att skapa den framtid han/hon vill ha (Gray, 2010:149).

Gaines och Fletcher menar i artikeln *The limits of Logic* (2021) att vurmen för logik och AI, inom överskådlig framtid, som planerings- och beslutsstöd är överskattat. Istället vill de framhålla människans överlägsenhet i att skapa sammanhang utifrån bristfällig information,

just genom vår narrativa förmåga. Idealt vore således en kombination av logik när information finns och narrativ när informationen är bristfällig.

Mikkel Vedby Rasmussen är kritisk till mål-medel-metod-modellen och menar att den inte fungerar i den post-kalla-krigetets realiteter. Han ställer frågan i *The Risk Society at War* (2006) om strategi ska handla om förbyggande agerande eller befrämjandet av goda strömningarna (Vedby Rasmussen, 2006:131). Utvecklingen av strategi har inte följt med samtidsutvecklingen och han jämför konfliktrisker med klimatfrågor eller ekonomi – företeelser som vi kan påverka till del men vars komplexitet innebär att vi inte helt kan kontrollera varje faktor. Krig har idag blivit byråkratiserat genom politikens behov av att uppfylla internationell lag där endast stater är legitima aktörer och krig i sig själv ska undvikas då målbilden är en stabil och säker världsordning enligt FN (Vedby Rasmussen, 2006:142).

Istället bör vi acceptera att alla risker inte kan undanröjas utan istället besluta oss för vilka risker vi är beredda att leva med och vilka vi bör förbygga, eller eliminera, innan de kan inträffa. Han argumenterar för att risk ska ses som något vi inte helt kan undvika utan istället måste avväga genom både befrämjade av goda skeenden och några väl avvägda förebyggande åtgärder.

” When the strategic goal is to avoid risk, success can never be measured because a risk prevented will never materialize.” (Vedby Rasmussen, 2006:137)

Kanske är det så att vi måste leva med en viss risk? De västerländska moderna samhällena sedan 2000-talet och fallet av kalla kriget har präglats av en splittrad hotbild istället för den stagnerade konflikten mellan öst och väst, kommunism och kapitalism. Det är både säkrare och osäkrare samt definitivt svårare att förutse konflikter och krigsutfall. Problemet kvarstår dock vilket scenario, vilken framtid, som ska ligga till grund för riskbedömningen och slutligen även frågan om vem som äger narrativet.

Hot definieras som en specifik fara, identifierbar och mätbar, grundad i en motståndares förmåga att realisera den fientliga avsikten. Exempelvis antalet stridsflygplan eller artilleripjäser en motståndare besitter. Hot förstås bäst inom en medel-mål-rationalitet. Risker utgörs istället av ett tänkt scenario med föreslagna handlingar som skulle förhindra dess uppkomst. Risk går således inte att helt eliminera då varje handling eller förändring av läget kan skapa nya eller andra risker. Således kan inte fullständig säkerhet uppnås utan istället kan bara ett fördelaktigt läge. Genom att hantera eller föregå risken uppnås endast en relativ förbättring.

Rasmussen menar att hur samhället ser på risker har effekter för hur dess strategier för säkerhet formas. Han menar att det i västvärlden skapats en *risk-society* – där risker måste elimineras för att säkerhet ska uppnås (Rasmussen, 2006:2).

Idag hanteras risk enligt ekonomisk rationalitet med bedömningar om trolighet och trender, likt aktiekurser eller försäljningsprognoser. Risker föreslås istället betraktas som flöden och inte isolerade statiska händelser. I likhet med framtid är risken alltid utom räckhåll. När en förväntad risk utfaller omvandlas den genast till faktum och en ny risk uppstår någon annanstans. Detta innebär att det finns och uppstår ett oändligt antal risker för varje handling och möjlig handling vi utför – det blir en ständigt parerande för att möta eller förhindra att risken och de nya riskerna uppstår. Vilket mått av risk, vilket mått av osäkerhet är vi beredda att acceptera?

2.3 Kultur och problem

“Adaptability is the law which governs survival in war as in life – war being but a concentrated form of human struggle against the environment.” (Liddell Hart, 1991:330)

Vi är samma varelser som för tusentals år sedan, samma reflexer och drivkrafter men med förändrad miljö och teknologi. I boken *Krig och Kultur* (2003) hävdar John Keegan att våra normer och värderingar, vår kultur, är det som ändras utifrån hur vi väljer att reagera på vår omgivning. Hur krig, ett högst mänskligt och socialt fenomen, hanteras har sitt ursprung i vår kultur och utvecklas i takt med den och samhället. Kulturen manifesteras genom att vi skapar, eller följer andras, narrativ i syfte att skapa makt och mening. Kulturen i form av narrativen styr således hur vi ser på exempelvis teknologiska framsteg, risktagande eller den okända framtiden (Keegan, 2003:24–25).

Studien använder sig av Cynefin-modellens terminologi (bild 1) för att kategorisera problem utifrån dess kontexter samt hur de bäst hanteras (Cynthia Kurtz & Snowden, 2003: 468–469). Verktyg och metoder för att förstå den aktuella kontexten och hantera komplexa problem är bl.a. kognitiva förmågor som kreativitet, kommunikation samt en kultur och miljö inom organisationen som främjar interaktion och innovation. Framtiden kan ses både som komplext problem och kaos men behandlas ofta som komplicerat problem. Tidshorisonten, och ämnesområdet, avgör i viss mån dess kontext enligt Cynefin-modellen.

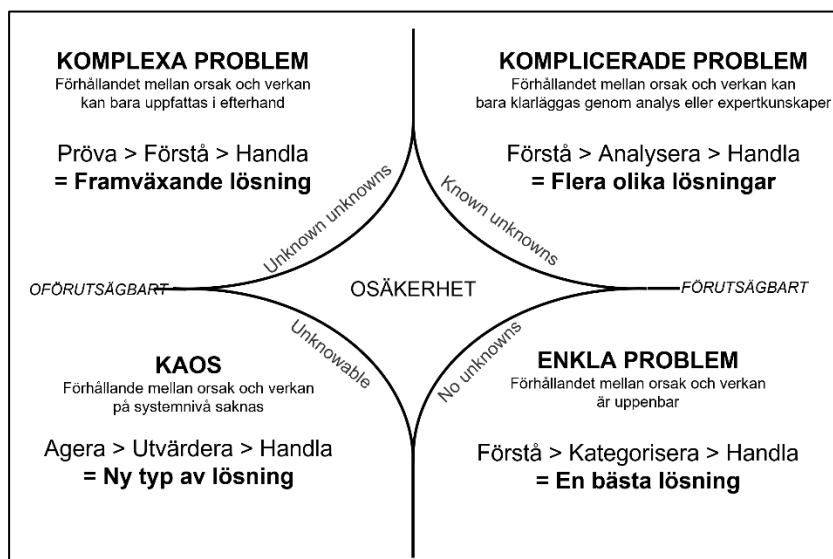

Bild 1. Cynefin-modellen.

Qiao Liang och Wang Xiangsui argumenterade i *Unrestricted Warfare* (1999) för att globaliseringen satt fenomenet krig och krigföring i en ny kontext då nationalstaten inte längre är den självklara parten i en konflikt och militära medel inte nödvändigtvis är svärdet som svingas. De förespråkade den flerdimensionella krigföringen – något man redan ansåg pågick med såväl ekonomiska, politiska, kulturella och militära medel. I en sådan konfliktvärld blir det avgörande att korrekt bedöma situationen och kontinuerligt utvärdera för att kunna sätta in adekvata handlingar (Qiao & Wang, 1999:185). Modern teknik ökar stridstempot vilket innebär att en konflikt kan vara över inom en kort tidsrymd. Därtill kan framtidens stridsrum vilket åter talar för att kunna anpassa sig snabbt och att inte tappa initiativet. Såväl dagens som framtidens stridsfält skulle vara fyllt av okända teknik, metoder, arenor vilket gör omedelbar

anpassning nödvändigt. De vidmakthöll att ett intuitivt och erfarenhetspraktisk tillvägagångssätt var att föredra framför rationella kalkyler (Qiao & Wang, 1999:185).

Även Finkel förespråkar i *Flexibility* (2011) kognitiva förmågor snarare än teknologi för att möta en okänd framtid eller ett komplext problem. Genom en utvecklad innovativ kultur som är öppen och alltid redo att uppfinna nya lösningar skulle effekten av överraskning minskas. Fletcher och Gaines (2021) argumenterar i sin artikel *The Limits of Logic* för möjligheten att använda en narrativ angreppsvinkel i utvecklingen av planer. Narrativ behöver inte mycket information för att bygga vidare på men är å andra sidan inte tillförlitliga. De talar mer om vad som *kan* hända än vad som logiskt *kommer att hända*.

3. Metod & Teori

Studien har en kvalitativ ansats då syftet är att förstå hur en specifik företeelse uppfattas och kan påverka såväl individ som organisation utifrån inifrån-perspektivet.

Utgångspunkten för analysen är att vårt sätt att tänka och förstå vår omvärld uttrycks i vårt språk. Genom språket skapas såväl vår syn på verkligheten som möjligheten att forma den (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:15). Genom att analysera hur framtiden definieras, beskrivs och behandlas i strategiska planeringsdokument kan en förståelse för begreppet och dess påverkan på planeringsprocessen ökas.

Målsättningen med denna studie är att undersöka hur organisationen, medvetet eller omedvetet, framställer sin relation till osäkerheter, i detta fall representerat av framtiden inom strategisk planering. Studien avser således undersöka ett narrativt fenomen i praktiken.

Studien utgår ifrån att strategisk planering och långsiktig inriktning av Försvarmakten är nödvändig.

3.1 Narrativ analys

Vårt sätt att tänka och förstå vår omvärld uttrycks i vårt språk och därigenom skapas även en möjlighet att forma den (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:15). Narrativ existerar på olika nivåer eller i olika dimensioner och kan vara mer eller mindre abstrakta. Narrativ analys omfattar alla typer av berättelser, skrivna som muntliga. (Boréus & Bergström, 2018:225).

I den narrativa analysen är syftet att ta fram andra perspektiv och tolkningar av en historia än rent objektiva. Det är texternas mening och språkform samt den underliggande historien som dessa återger som är intressant. Begreppet narrativ har ingen tydligt begränsad definition och kan användas på olika sätt inom olika forskningsområden. Gemensamt för de flesta är dock att narrativ handlar om berättelser. Vidare medger narrativ analys ett fokus på aktörerna i berättelsen samt hur och varför historien är konstruerad som den är. Narrativ existerar alltid i en kontext och skapar i sin tur handling (Wibben, 2014:120).

Olika material innehåller olika sorters narrativ varvid analysen måste anpassas till dess studieobjekt och syfte (Boréus & Bergström, 2018:225). Hur ett narrativ definieras och känns igen i det empiriska materialet som analyseras är beroende av materialets natur.

Studien använder Chatmans struktur av den narrativa analysen bestående av en referentiell del, *Historie*, som består av narrativets ”vad”, och en värderande del, *Discourse*, som utgör narrativets ”hur” (Chatman, 1975:295).

Det fria tillvägagångssättet kan ge större tolkningsutrymme men riskerar även att bara bekräfta de egna värderingarna. Ett alltför stort fokus på historie-delen riskerar övergå i ett dis-sekerande av användning av språk och framställan mer likt litteraturforskning. Discoursens värdering behöver balansera strukturen. Ingen text är fri från tolkning och det är ju just tolkning som är kärnan i denna studie. Jag försöker ifrågasätta det deklarerade uppenbara, ställa andra frågor till materialet och leta spår efter andra värderingar än de som uttrycks i orden. Närvaron, eller frånvaron, av ett alternativt narrativ kan också utvärderas.

Genom den narrativa analysen vill jag säga något om hur narrativ, medvetna eller omedvetna, påverkar kultur och organisation och ytterst våra handlingar.

3.2 Operationalisering

Då målet är att studera hur organisationen ser på osäkerheter inom strategisk planering har jag valt att studera narrativet kring begreppet framtid i det planverk som styr och inriktar organisationen på lång sikt, d.v.s. Försvarens Perspektivplanering (PERP).

Därtill har jag även valt att jämföra den militärstrategiska planeringen vid tre olika tidpunkter: PERP 2000/2001, PERP 2005/2007 samt PERP 2016/2017 i syfte att undersöka om uppfattningen förändrats. De valda tidsavsnitten utgör en utveckling av Försvarens inriktning från uppbyggandet av ett insatsförsvaret med fokus på internationell krishantering via solidaritetsförklaring och fokus på regionalt samarbete till en återgång mot närområdet och dess slumrande hot.

Formellt utgör PERP en rapport från Försvarensmakten till Riksdagen om hur Försvarensmakten tar sig an sina uppgifter på lång sikt, 10–20 år (framtiden). Tabell 1 redogör för PERP förhållande till Försvarensbeslut (FB) och övriga PERP samt dessas fokusområden och framtagna målbilder. PERP inriktar i sin tur övriga militärstrategiska styrdokument i Försvarensmakten så som Försvarens strategiska inriktning (FMSI) och Militärstrategisk doktrin (MSD). Detta är en gemensam utgångspunkt för samtliga PERP som analyserats och presenteras därför endast här.

DOKUMENT	FOKUSOMRÅDE	MÅLBILD	STYR/ GER UNDERLAG TILL:
FB 2000			<i>PERP 2001/2002</i>
PERP 2001/2002	Försvarensmakten Målbild 2010	Omvärlden 2020	FB 2004 - Vårt Framtida Försvaret
FB 2004			<i>PERP 2005/2007</i>
PERP 2005/2007	Försvarensmakten Målbild 2015	Omvärlden 2025	FB 2009 - Ett användbart Försvaret
FB 2015			<i>PERP 2016/2018</i>
PERP 2016/2018	Försvarensmakten Målbild 2025	Omvärlden 2035	FB 2020 - Totalförsvaret 2021–2025

Tabell 1: Förhållandet mellan Försvarens perspektivplanering (PERP) och Försvarensbesluten (FB).

De valda källorna består av officiella myndighetsdokument kompletterat med litteratur och vetenskapliga artiklar inom olika delområden som stöd och ramverk för problemformulering, tolkning och diskussion. Urvalet är baserat på dess relevans för forskningsfrågan.

Då textmaterialet består av myndighetstext med uttalat syfte att informera finns inte en berättelse i traditionell form varför de grundläggande frågorna om narrativets uppbyggnad respektive vad som uppfattas har anpassats till materialet och forskningsfrågan.

Respektive PERP har initialt lästs igenom i sin helhet vartefter de operationaliserade frågorna besvarats utifrån materialet. Referat som styrker frågorna sammanställdes för att värdera dess möjliga innebörd i syfte att spåra möjliga teman eller motsatspar. Återkommande har respektive PERP lästs igenom i sin helhet för att bibehålla helheten och inte fastna i detaljer samt för att se om fler dimensioner av materialet framträder.

Analysen genomfördes i tre delsteg enligt tabell 2:

Del A: Inledningsvis analyserades respektive PERP utifrån en operationalisering av Historie.

Del B: Därefter genomfördes värdering av narrativets innebörd i respektive PERP utifrån värderande motsatspar.

Del C: Slutligen jämfördes samtliga PERP-värderingar i syfte att undersöka om uppfattningen av framtiden har förändrats något under perioden.

OPERATIONALISERADE ANALYS- & VÄRDERINGSFRÅGOR	
DEL A – Historie	
Abstract	Hur sammanfattas textens innehåll, mål & syfte?
Orientering	Hur uppfattas omvärldsläget av FM? Hur uppfattas det egna läget?
Komplicerande handling -från <i>ojämnvikt</i> (nutid) mot <i>jämnvikt</i> (framtid))	Hur uppfattas framtiden påverka FM? Vilka aktörer hanterar o/e påverkar framtiden?
Upplösning & Coda	Hur föreskrivs FM möta/hantera framtiden? Vilken metod används för att analysera framtiden?
DEL B – Värdering enligt motsatspar	
Hur betydelsefull är framtiden för Försvarmaktens planering?	
BEROENDE – OBEROENDE	FM uppgifter är beroende av kunskap om framtiden resp. löses oberoende av kunskap om framtiden.
HOT – MÖJLIGHET	Framtiden innehåller främst hot mot svenska intressen resp. den innehåller främst möjligheter
PROBLEM – OMSTÄNDIGHET	Framtiden går att hantera som ett komplext problem resp. den är en konstant omständighet, dvs känd <i>okändhet</i>
FÖRUTSÄGBAR – OKÄND	Framtiden går att förutsäga resp. framtiden är alltid okänd.
PÅVERKANSBAR – OKONTROLLERBAR	Framtiden går att styra – framtiden är okontrollerbar

STRUKTUR – KONCEPT	Framtiden hanteras genom struktur och organisation (logik) resp. genom koncept och attityd (kreativitet)
DEL C – Jämförelse mellan värderade PERP	
Har narrativet kring fenomenet framtid i Försvarmakten planering förändrats något? Vilka skillnader eller likheter har uppstått?	

Tabell 2. Operationaliserade analys- och värderingsfrågor.

4. Analys & Resultat

4.1 Analys PERP 2000/2001

HISTORIE PERP 00/01

Abstrakt

PERP 2000/2001 är fortsättningen och genomförandet av det fokusskifte som påbörjades 1999 då förändringen från invasionsförsvar till insatsförsvar initierades. Försvarmakten får nya uppgifter och krav på ekonomisk spårbarhet. Fokus i årsrapporten ligger på en ny målbild inför FB 2004 då nästa mer genomgripande utvecklingssteg förväntas. Fler förändringar är att vänta och tempot måste fortsättningsvis hållas igång (Försvarmakten, 2001:4).

Orientering

Försvarmakten befinner sig mitt i en omdaningsprocess med reducerad organisation såväl som ekonomi. Omvärlden har öppnats upp i och med globaliseringens effekter och Sovjetunionens upplösning men samtidigt har en rad andra faktorer ökat i betydelse - internationaliseringen, marknadsekonomins utbredning, USA:s dominerande roll, EU:s utveckling, Rysslands ambivalens mellan västberoende och stormaktsambitioner samt medias och informationens roll. Försvarmaktens roll som säkerhetspolitiskt instrument börjar användas till mer än territoriell integritet och skydd mot invasion. Uppkomsten av icke-statliga aktörer på den säkerhetspolitiska arenan samt samhällets ökande internationalisering och gränsöverskridande samarbeten medför ytterligare motivering till en annan inriktning av Försvarmakten, från invasionsförsvar till insatsförsvar.

Kravet på ekonomisk rationalitet kräver prioritering och i slutänden nedläggning av både antal och förmågor. Det är en omvälvande vardag med en rad osäkerheter men med en optimistisk syn på hantering av säkerheten.

Komplicerande handling

Framtiden innebär att fler och högre krav på Försvarmaktens närvaro ökar. Försvarmakten måste kunna behärska hela konfliktskalan, inom flera olika arenor, nationellt såväl som internationellt (Försvarmakten, 2001:60;71–72). Det framtida stridsmiljön är mer mångfacetterat än under det kalla kriget och innehåller många olika typer av konflikter och nivåer samt konflikter i gråzonen mellan fred och krig som kommer påverka befolkning och samhället. Gränsen mellan militära och icke-militära hot suddas ut alltmer och begreppet väpnat angrepp utvecklas till att omfatta ett bredare spektrum av angrepp (Försvarmakten, 2001:12–13;71–73). Försvarmakten måste beakta mer än säkerhetspolitisk och teknisk utveckling för att bedöma vilka förmågor och vilken teknik som ska utvecklas då endast relevant utrustning för framti-

den utvecklas vidare. Fokuseringen på mål-medel-metod sätter fokus på framtiden som nyckel vilket kräver mycket god förvarning om framtida hot och resursbehov för att kunna bygga just det som behövs i tid. Konflikter behöver inte heller föras med väpnat våld och stor vikt läggs vid att hotet om informationsoperationer, dess verkan och effekter. Framtiden innehåller självklart hot men även möjligheter att utnyttja exempelvis ny teknologi men även genom att bygga nya samarbeten med andra för att överbrygga några av de nedprioriteringar våra ekonomiska förutsättningarna tvingat oss till (Försvarsmakten, 2001:74). Det finns hot men det finns också lösningar – framtiden är på det hela relativt ljus.

Upplösning & Coda

Begreppet omvärldsutveckling breddas, utöver militära hot och tekniska trender ska en mer holistisk ansats göras där även samhälleliga, befolknings- och miljömässiga faktorer samt möjliga aktörer beaktas. Globala trender och internationella skeenden påverkar även Sveriges säkerhetssituation. Ett gemensamt ansvar för konflikthantering Försvarsmakten måste utveckla ”ett högteknologiskt försvar med brett spektrum av förmågor.” (Försvarsmakten, 2001:74) för att kunna hantera den framtida stridsmiljön. Den svenska tolkningen av Revolution in Military Affairs (RMA), benämnt ”ny krigföring”, är en viktig grundsten där bättre effektivitet skapas mellan informations-, lednings- och verkanssystem. Försvarsmakten ska även ta fram Militärstrategis och operativa doktriner för att vägleda och stödja utvecklingen av bl.a. taktiska reglementen. Försvarsmakten ska ha ”hög inneboende flexibilitet och förmåga till ständig förändring” syftande till anpassningsförmåga då omvärlden ständigt förändras vilket innebär att även Försvarsmakten, samt målbilden, måste utvecklas (Försvarsmakten, 2001:120).

Framtiden kan inte beskrivas utifrån en enda modell då samhälle och andra mjuka värden kommer att spela en allt större roll för uppkomst och utveckling av konflikter. Scenarion utvecklas till *strategiska typsituationer* (STS) för att överbrygga och inkorporera dessa nya faktorer. De utvecklade STS:erna omfattar avancerad, högteknologisk väpnad strid, internationell konflikthantering, asymmetri och alternativa hot (Försvarsmakten, 2001:89–90). Tanken är att mixa och matcha mellan möjliga scenarion för att driva fram en lösning som kan möta hoten i tid.

VÄRDERING PERP 00/01

BEROENDE - Försvarsmakten är beroende av att veta hur framtiden ser ut för att matcha hot med förmågor men även för att hålla sig på topp inom den militärteknologiska utvecklingen.

HOT OCH MÖJLIGHET - Framtiden innebär nya hot från nya aktörer och arenor men även möjligheter genom högteknologi och internationalisering.

PROBLEM OCH OMSTÄNDIGHET - Framtiden utgör ett visst problem då resurser tilldelas efter det bedömda framtida behovet och möjligheten att förutsäga en mångfacetterad stridsmiljö är svår. Men framtiden är också en grundläggande omständighet då den alltid kommer att förändra såväl miljö som Försvarsmaktens uppgifter.

FÖRUTSÄGBAR – Framtiden går till del att förutsäga genom metoder som trendspaning och analys. Planeringen nämner sparsamt svårigheten med att förutse framtiden, fokus ligger på metodik och spårbarhet i processerna för hur framtiden bedöms.

PÅVERKANSBAR - Vi kan genom analys och logik ta fram handlingsplaner som påverkar

framtiden.

STRUKTUR OCH KONCEPT – perspektivplaneringen föreslår såväl strukturförändringar av Försvarsmaktens förmågor för att möta framtiden men en betydande del belyser vikten av flexibilitet i sinnet, förändringsvillighet, anpassningsbara och med utveckling mot framtiden som integrerad del i vardagen.

4.2 Analys PERP 2005/2007

HISTORIE PERP 05/07

Abstrakt

PERP 2005/2007 Vi måste förbereda oss inför framtidens omvärld och konflikter - vi ska alltid vara redo att försvara Sverige. Det är bråttom att bestämma idag handlingskedjor som vi bedömer kommer leda oss till förmåga att hantera framtidens ”nutid”

Orientering

Försvarsmakten är fortfarande under transformering mot insatsförsvaret och är nu ett av flera instrument som kan användas av Sverige (Försvarsmakten, 2018:37).

Nuläget 2005–2007 är resultatet av en positiv trend men med en ”tilltagande dynamik” (Försvarsmakten, 2007:6) avseende säkerhetssituationen såväl i Europa som Asien och Afrika. Säkerheten i Sverige är god men det finns en underliggande spänning i texten om att något är i görningen – läget är *dynamiskt*, vilket också innebär svårtolkat. Ordet återkommer ofta och i kombination med vetskapen om vad som hänt i Europa under 1990-talet fram till 2007 upplevs det skapa en oro inför framtiden, vad mer omstörtande och överraskande händelser väntar i framtiden? De spänningsbildande formuleringarna blandas med lugnande formuleringar enligt exempel nedan:

”...det direkta militära hotet idag är litet...” (Försvarsmakten, 2007:14)

”Sverige är invävt i ett europeiskt säkerhetssystem med global räckvidd med tydliga transatlantiska kopplingar.” (Försvarsmakten, 2007:12)

Risker och utmaningar återfinns på den globala arenan men det uppfattas även vara ett gemensamt ansvar att förebygga och dämpa spridningen av konflikter i såväl närområdet som internationellt. Sverige uppfattar sig som en del i en större gemenskap, om än utan direkta garantier (Försvarsmakten, 2007:37).

Komplicerande handling

Framtiden framställs som en prolongering av nutiden där det inte finns risk för ett större väpnat angrepp inom överskådlig tid (Försvarsmakten, 2007:28).

Framtiden uppges dock allt mer svårtolkad då risker finns inom många olika områden såsom fallerande stater, extremism, terrorism, begränsade natur- och energiresurser, ekonomiska intressen, klimatförändring men även ekonomisk ojämlikhet. Hot balanseras ofta med ordval som är begränsade till sin karaktär såsom *kriser* och *incidenter* (Försvarsmakten, 2007:39).

Jag upplever att det snarast är osäkerheterna i sig som gör framtiden hotfull. Mellan raderna anar jag en konflikt mellan vad som praktiskt upplevs som hotfullt och ett politiskt ideal om hur säkerhet byggs. Å ena sidan går utvecklingen mot demokrati och marknadsekonomi - något som antas stärka säkerheten, å andra sidan finns tendenser till förfall - som är att betrakta som hot. Rysslands tilltagande maktcentralisering och upprustning samt vårt närområdes

ökande strategiska betydelse ställs mot idén om att Sverige är tryggad som en del i europeisk gemenskap och internationellt samarbete.

Rapportens bedömning söker öka sin legitimitet genom att hänvisa till liknande bedömningar i rapporter från våra grannländer och EU. Kopplingen mellan ekonomi och Försvarsmaktens resurser är stark och upplevs vara mer än ett klagande av medel, analysen kopplas till pengar för att ge politisk legitimitet åt förslaget. Men även för att kanske ge en annan publik förståelse för vad som blir resultatet om grundläggande medel inte tillförs. Självklart finns en friskrivningsformulering om att långsiktig planering sikt inte ger tillräckligt bra underlag för en stabil ekonomisk kalkyl då variationen i de variabler som påverkar utfallet. Variabler som omnämns är personal, teknik, kostnader för insatser samt samhällets allmänna ekonomi. (Försvarsmakten, 2007:7). Här syns försvarsplaneringens rituella del tydligt då de faktorer och variabler som bestämmer utfallet, dvs bestyrker ekonomin, egentligen är omöjliga att avgöra i ett längre perspektiv men som ändå används för att uppfylla behovet av logisk bevisning.

Upplösning & Coda

Enligt PERP 2005/2007 behöver framtidens Försvarsmakten ha förmåga att möta såväl dagens som framtidens utmaningar genom att kunna agera i alla geografiska arenor inom ett brett spektrum av uppgifter. Framtidens Försvarsmakt är tillgänglig, användbar och mångsidig (Försvarsmakten, 2007:14;43;60–66). Orden andas merkantilism men kan även tolkas som en strävan mot något nytt – något som inte förknippas med ett invasionstyngt försvar. Volym är inte längre viktigt utan kvalitet på materiel och förband.

I det avseendet uppvisar Försvarsmakten stor flexibilitet i fråga om att ta sig an nya typer av uppgifter.

För att använda en liknelse kan förväntningarna på Försvarsmakten nu sägas ha gått från att vara en Morakniv under 90-talet; robust lokalt tillverkad, enkel och stabil till en schweizisk armékniv 2007; ett multiverktyg av hög kvalitet, genomtänkt, praktisk samt portabel med specifika funktioner. Morakniven kan genom kreativt användande nyttjas till flera olika saker. Den schweiziska armékniven som är sammansatt av flera specifika funktioner kan med större precision lösa flera olika problem, men bara ett i taget.

Framtidens Försvarsmakt fokuserar på krishanteringsförmåga i syfte att stödja både EU och andra internationella organisationer för att skapa säkerhet för Sverige – utanför Sverige. Det långsiktiga skyddet gäller dock bara så länge som den säkerhetspolitiska situationen inte försämras (Försvarsmakten, 2007:7;46;58). Här anas en gisslantagning av uppgiftsställaren som återkommer på fler ställen. Försvarsmakten når ställda mål enligt nuvarande uppgifter i aktuell säkerhetssituation. Sverige får med perspektivplaneringens förslag en Försvarsmakt helt byggd på ställda uppgifter med prolongerad ekonomisk ram och utifrån dagens bedömning av framtiden. Skulle säkerhetsläget plötsligt förändras till det sämre är vi inte själva tillräckligt rustade enligt budskapet i texten.

Försvarsmakten erkänner sig vara ett säkerhetspolitiskt instrument och ska således underordna sig de politiska målen för Sverige, men i egenskap av ansvarig för landets militära försvar återkommer dock myndighetens egna farhågor om en urholkad förmåga till att möta ett väpnat angrepp hemma. Här och där lyfts riskerna med en alltför smal personalram och fokuseringen på krishantering. Som motvikt läggs stort utrymme på beskrivningen av *kärnförmågor* och *sekundärförmågor* (Försvarsmakten, 2007: 57–60). Försäkringarna om att man uppnått ställd uppgift och tydligheten i vad som riskeras, eller till vilket pris man uppfyllt detta, vittnar både om en vilja till ansvarsfrihet och ett ansvarskännande. Skulle det värsta inträffa kan man i alla fall inte skylla enbart på Försvarsmakten och Försvarsmakten tar sitt

myndighetsansvar och genomför ställda uppgifter men inte utan att informera uppdragsgivarna om möjliga konsekvenser av vad som upplevs som en risktagning.

Osäkerheterna finns över hela konfliktskalan och inom alla arenor vilket genererar risk. Även om just det väpnade angreppet nedtonas som osannolikt inom överskådlig tid betonas istället risken att en konflikt snabbt eskalerar till konfrontation med vapenmakt. Likaså problematiseras att gränsen mellan konfliktnivåerna, likväl som mellan arenor och dimensioner, suddas ut alltmer. Informationsoperationer nämns specifikt och hur andra medel än rent militära kan användas för att nå både militära men även politiska mål. Att det inte bara är statliga aktörer inblandade medför ytterligare en komplicerande faktor (Försvarsmakten, 2007:39). Framtiden innebär osäkerheter om hur dagens säkerhetspolitiska som samhällseliga trender fortsätter utveckla sig, hur ny teknik kommer att användas och hur gemensamma beroenden och hot påverkar vår förmåga att agera gemensamt.

Just gemenskap, tillsammans med andra, är ett återkommande uttryck när det handlar om att omhänderta hot på både den internationella som regionala och nationella nivån.

Genomgående är att Försvarsmaktens brister vid ett väpnat angrepp mot Sverige antas lösas genom internationell samverkan – helt utan att några sådana garantier eller avtal finns på politisk eller militär nivå (Försvarsmakten, 2007:46). Antagandet och dess konsekvenser för den egna organisationens förmåga att lösa sin uppgift problematiseras knappt. Det är också ett antagande som är grunden för att uppgift och lösning stämmer överens.

Med hjälp från andra behöver vi inte längre klara allt själva utan kan lägga våra resurser på att istället delta på internationell och regional nivå. Det säkerhetspolitiska verktyget används likt en statussymbol som visar att vi kan delta i ett annat spel, på en annan spelplan är vår egen bakgård.

VÄRDERING PERP 05/07

BEROENDE

Planeringen utgår från en tänkt framtid – handlingar i nutiden är beroende av vad vi tror oss veta om framtiden.

HOT & MÖJLIGHET

Framtiden medför hot genom dess oförutsägbarhet men genom scenarion och tänkta situationer minskas den upplevda risken. Framtiden medför dock även möjligheter genom teknikutveckling och ökade egna förmågor (om vi börjar träna idag). Det kräver dock beslut idag och att vi ständigt följer de senaste trenderna. Det blir snabbt negativt om vi inte vet något alls.

PROBLEM

Framtiden är svåröversäglig och behandlas som ett komplext problem. Detta omhändertas genom *grundläggande analys* vilket i praktiken innebär skapandet av tänkta scenarier utifrån underlag från think-tanks och planeringsgrupper. Scenarierna baseras visserligen på prolongering av dagens trender men syftar till att täcka in så många olika skeenden som möjligt.

OKÄND

Framtiden är till sin natur omöjlig att förutse. Det enda vi utifrån erfarenhet kan säga är att något oförutsett kommer att inträffa.

PÅVERKANSBAR

Framtiden går att påverka. Vi utgår från ett scenario för att skapa förmågor vi tror oss behöva. Således har vi skapat en väg fram mot den intecknade framtiden.

STRUKTUR

Linjärt tänkande dominerar utvecklingen av förmågor mot en tänkt slutpunkt (framtid)

4.3 Analys PERP 2016/2018

HISTORIE PERP 16/18

Abstrakt

ÖB:s inledning av rapporten anger vikten av att planera för en framtida försvarsmakt utgående från en tänkt framtidsvision av omvärlden. Försvarsmakten måste vara framåtblickande för att kunna ha en chans att möta möjliga hot i framtiden och ”ta höjd för det oförutsägbara” (Försvarsmakten, 2018:4).

Framtidens ”nutid” kommer vara svårare att hantera än dagens nutid både vad avser dess komplexitet med flera arenor, bättre teknisk precision, slagkraft och räckvidd samt ett högre tempo likväl som omvärldens interdependens (Försvarsmakten, 2018:18;29–30). Framtiden är såväl positiv genom att nya landvinningar och möjlighet till träning ger oss fördelar som negativ då landvinningar riskerar att inte komma oss till del eller helt enkelt utgöra en för stor utmaning att hantera. Likaså är det ju inte säkert att vår träning räcker jämfört med vad en motståndare har hunnit bygga upp.

Försvarsmakten kan och måste idag ta beslut för att kunna skydda sig imorgon. Rapporten påbörjades 2015 och är inriktad mot perioden 2020–2025 men även för att klargöra vilka beslut som måste fattas för att möta den framtida målbilden 2035 (Försvarsmakten, 2018:8). Det är både en tankeövning om möjliga konsekvenser utifrån en bedömd framtid men även en strävan av att bygga en framtid genom skapandet av långsiktiga målbilder. Det dubbla målet att skapa underlag inför försvarsbesluten knyter framtidsvisionerna till nutida beslut och realiteter.

Orientering

Den bedömda operationsmiljön 2035 medför betydande osäkerheter avseende den militärteknologiska utvecklingen, gråzonsproblematik och . ”Det krävs för att i framtiden kunna möta ett försämrat säkerhetsläge i omvärlden, präglad av oförutsägbarhet, komplexitet och snabba skeenden.” (Försvarsmakten, 2018:3)

Försvarsmakten ser ett ökat behov av samverkan med andra aktörer då såväl civila som militära aktörer driver teknikutvecklingen. Vilket genomslag ny teknik kommer ha inom samhället respektive inom militär verksamhet går inte att avgöra i förväg. Klart är dock att tekniken kommer spela en stor roll då samhälle och militär blir allt mer beroende av varandra. (Försvarsmakten 2018:Ubil1.3:3).

Tröskeeffekt är infört som betydande begrepp – att Försvarsmakten genom professionalism och förmåga till att möta hot ska verka krigsavhållande. (Försvarsmakten, 2018:4;6;32;39). Säkerhetsläget påverkas av en rad komplicerade faktorer som exempelvis samhällsutveckling och kultur men ett allt starkare Ryssland framträder som en realitet vi inte längre kan blunda för.

En rad olika och sammanvävda faktorer, exempelvis ett starkare Ryssland, ett allt större informationsberoende och det faktum att vår egen förmåga till att möta väpnat angrepp nedgått, bidrar till att säkerhetsläget anses försämrat. Skrivningar om att Sverige *oundvikligen* blir påverkad och att exempelvis hybridkrigföringen inriktas *mot hela samhället* visar på insikten om det moderna samhällets intra- och interdependens och sårbarhet vilket kräver mer samordning (Försvarmakten, 2018:18;31).

Det grundläggande antagandet att vi måste planera och besluta idag för att ha en chans att vara förberedda imorgon ligger kvar. Vi är en aktiv del i en komplex miljö under ständig utveckling. Framtiden är slutmålet vi ska kunna hantera men det innebär även att vi måste manövrera oss från nutiden till slutmålet. Problemet är att framtiden är omöjlig att förutse och utgör således en risk i sig. Det är således så att en bedömd risk blir dimensionerande grund för den militärstrategiska planeringen genom att den är dimensionerande för våra åtgärder idag. Osäkerheterna är många och svåra. Osäkerheter förekommer ofta både generellt och inom respektive teknikområde men även avseende samhälle och politik. Ofta kombinerat med lösningen att studera området mer (Försvarmakten 2018:Ubil1.3:2). Hur studierna ska omsättas till personal, förmåga och kompetens framgår inte lika ofta men varje teknikavsnitt avslutas med behov av studier och framtida förmåga inom området.

Upplösning & Coda

Genom metodik och logik beslutar vi om en trolig inriktning och fattar beslut idag om imorgon. Genom idébilder, visioner och målbilder för verksamheten bemästras det osäkra – vi vill m.a.o. skapa en framtid. Lösningens fokus ligger visserligen fortfarande på strukturer och organisation. Förmågan till väpnad strid är grunden men framtidsscenarioer används mer tydligt till att identifiera ett antal nyckelförmågor som kan motverka många av de risker som ses (Försvarmakten, 2018:8). Andra områden som måste kunna hanteras är gråzonsproblematiken, möta påverkan inom alla domäner och uthållighet inom både samhälle och militärmakt.

Svensk planering- och ledningsmetod utgör grunden för hur scenarion och avvägningar har tagits fram. Mot bakgrund av skapade framtidsscenarioer, hämtade från think-tanks och FOI-rapporter, ska vi ta fram förmågor och struktur som ska kunna möta så många olika hot som möjligt. Kunskap om aktörers och regionens historia samt prolongering av dagens trender ger en fingervisning av var vi är imorgon.

För att skapa en handlingslinje mot den okända framtiden definieras först ett utgångsläge. Utgångsläget utgörs här av Försvarmakten uppgift (underförstådd) och en beskrivning av en tänkt framtida omvärld och stridsmiljö. Utifrån denna konstruktion byggs sedan vägen baklänges mot idag. Historia och dagens trender ska peka ut var vi är imorgon (Försvarmakten, 2018:9–11). Men, historia förutsätter stor känslighet för det allmänna då kontexter och lokala förhållanden påverkar alla skeenden. Trender förutsätter någon form av linjär utveckling – något vi vet inte är högst osäkert.

VÄRDERING PERP 16/18

BEROENDE – Planeringen måste vara framåtriktad med långa tidshorisonter då militär förmåga tar tid att bygga upp. En tänkt framtid är fortfarande grunden för övriga bedömningar.

HOT & MÖJLIGHET – Framtiden medför hot genom dess oförutsägbarhet men genom scenarion och tänkta situationer minskas den upplevda risken. Framtiden medför dock även möjligheter genom teknikutveckling och ökade egna förmågor (om vi börjar träna idag). Det kräver dock beslut idag och att vi ständigt följer de senaste trenderna. Framtiden blir snabbt negativ om vi inte vet något alls.

OMSTÄNDIGHET

Framtiden är en ständigt närvarande oförutsägbar planeringsfaktor. Planeringen inriktas därför mot att skapa en tröskeffekt, dvs vi har identifierat ett antal nyckelfaktorer utifrån olika typer av möjliga konflikter, vilken ska verka avhållande men även kunna hantera hot som uppstår. Fortfarande baseras framtidsscenarioer på underlag från think-tanks och trender men en större medvetenhet om hur oförutsägbar utvecklingen kan vara inom olika områden och hur dessa i sin tur kan påverka vår förmåga redovisas. Genom samverkan vi bl.a.

OKÄND - Framtiden är till sin natur omöjlig att förutse även om suget efter kunskap alltjämt är stort. Det enda vi utifrån erfarenhet kan säga är att något oförutsett kommer att inträffa.

PÅVERKANSBAR & OKONTROLLERBAR – Genom att ta beslut idag påverkar vi vår möjlighet att hantera den tänkta framtiden. Framtiden kan dock inte helt in-tecknas med hänsyn till en oregelbunden utveckling inom en mängd områden. Vi kan heller inte helt bedöma konsekvenserna av dagens handlingar eller trender.

STRUKTUR & KONCEPT – Linjärt tänkande dominerar fortfarande utvecklingen av förmågor mot tänkta framtida mål men det finns även en medvetenhet om att den komplexa miljön kräver en mer flexibel hantering. Det finns därför ett krav på att utmana rådande strukturer för att nå målen. Hotet från framtiden är något vi måste leva med och hantera

4.4 Jämförelse

Genomgående för samtliga studerade perspektivplaneringar är Försvarens beroende av att veta hur framtiden ser ut för att matcha uppgifter och förmågor mot möjliga hot och risker. All planering utgår från scenarion, d.v.s. en tänkt framtidsmiljö, som lägger grunden till den handlingslinje som går baklänges mot nutiden. Samtliga perspektivplaneringar anser även att framtiden går att påverka, i alla fall våra egna handlingar vilket också är grunden för vår framtidsvision. Framtiden hanteras genom struktur och logiska slutledningar även om det är en mer rituell handling. Även om den realistiska uppfattningen också går att spåra i de gemensamma uttrycken av att framtiden blir allt komplexare och oförutsägbar.

Perspektivplaneringen 00/01 och 05/07 har mer betoning på metodologi även om flexibilitet och anpassningsbarhet som kognitiv förmåga tas upp i båda. Ett stort stycke i perspektivpla-

neringar 00/01 pekar på vikten av förändringsbenägenhet hos personalen – motiverat genom omställningen till insatsförsvaret men även en förändrad värld. De tidigare perspektivplaneringarna betonar vikten av förändring men ändå lutar sig mer åt ett mekaniskt förhållande till framtiden och ett strikt ekonomiskt förhållande till planering och framtid. Det kan naturligtvis ha sin orsak i Försvarmaktens utökade roll som säkerhetspolitiskt verktyg men framstår som mer rituellt.

Perspektivplaneringen 16/18 upplevs istället inriktad på nutidens realiteter och konstaterar att framtiden är omöjlig att förutsäga även om metodiken används finns ändå uttryck för en mer kritisk hållning till de rutiner som skapats under insatsförsvaret. Den har mer fokus på ett konceptuellt, kognitivt angreppssätt. Framtiden framstår där mer som en konstant variabel – vetenskapen om att något jag inte tänkt på högst troligt kommer att inträffa och påverka planering. Ses framtiden som komplext problem kan det lösas genom en framarbetad lösning utifrån en grundmetod emedan om framtiden ses som ett tillstånd av kaos så är en prövande - utvärderande attityd och framdrivning mer anpassad

Framtiden är för samtliga hotfull främst genom dess oförutsägbarhet. Framtiden innebär visserligen såväl nya hot från nya aktörer och arenor som en risk genom dess oförutsägbarhet men innebär även möjligheter att begränsa risken genom högteknologi och internationalisering. Samtliga visar även en positiv syn på vår påverkansförmåga, vi kan påverka framtiden. Framtiden utgör dock både problem och omständighet genomgående under perioden. Svårigheten att tilldela medel efter behov, som i sin tur är styrt av en oviss framtidsmiljö kvarstår givetvis. Men framtiden är också en självklar grundläggande omständighet då den alltid kommer att förändra såväl miljö som i viss mån Försvarmaktens uppgifter.

Perspektivplaneringarna lägger gradvis allt mer kraft på bevisningen kring metoden att ta fram utgångsvärden och scenarier och jag upplever att såväl kunskap om försvarsplanering som vetenskapen om det olösliga dilemma med att prognosticera framtiden skapar ett paradoxalt behov av vetenskaplighet. Risken med det olösliga problemet mitigeras genom att skapa övergripande scenarion som täcker in så mycket olika som möjligt och användandet såväl som acceptansen för utomstående think-tanks ökar under perioden

Samtliga planeringar nämner att framtiden till sin natur är omöjlig att förutse. Planeringarna lägger samtliga större kraft på att förklara metodik för att skapa legitimitet för resultaten. Som myndighetsdokument måste de framstå som tydliga och förtroendeingivande.

Grundantagandet - att framtiden går att påverka - framgår inte explicit i någon text men desto mer i utformning och andra formuleringar

Samtliga planeringar syftar till att ge underlag till försvarsbesluten och därmed styra tilldelningen av både medel och fysiska tillgångar till Försvarmakten. Det är egentligen bara den tidiga planeringen som lägger tydlig vikt vid de kognitiva förmågorna som flexibilitet, förändringsvillighet och anpassningsbarhet.

5. Slutsatser

Framtiden är höljd i dunkel samtidigt som den kommer stormande mot oss. Dess oförutsägbarhet påverkar onekligen vår organisation och vårt sätt att betrakta framtiden har effekter på vår förmåga att omhänderta det oväntade. Genom att inteckna den okända framtiden minskar vi visserligen osäkerheten men även vår flexibilitet.

Framtiden utgör i grunden ett olösligt problem då den är oförutsägbar, reaktiv och föränderlig samt ständigt utom räckhåll. Det är i stora stycken egenskaper som delas med fenomenet risk och de två är förknippade med varandra i strategisk planering. Försvarsplanering är till sin struktur beroende av förutsägelser om framtiden. Den tänkta framtiden, i alla dess aspekter samt de möjligheter, risker och hot som följer utgör grunden för hur en trovärdig förmåga att hantera dessa kan byggas upp. Framtidens föränderlighet och reaktivitet på våra handlingar skapar rejäla utmaningar för en planeringsmetod som kräver kunskap om framtiden.

Medvetenheten om att framtiden är oförutsägbar och att vägen dit är omöjlig att kontrollera finns men kulturen kräver att analyser och bedömningar utförs. Överbetoningen av en komplex omvärld som i exempelvis 00/01 kan dock leda till riskerna överskattas (Popescu, 2016:72).

Bornemark menar att Epistemé (vetenskapen) och Techne (det praktiska kunnandet) är stödet för att utveckla Fronesis, d.v.s. vårt omdöme. En framtid bestående av det okända, av kaos, tvingar oss dock att använda vårt omdöme istället för vetenskap eller tidigare praktiska erfarenheter. Problemet ligger i att det är vetenskapen som blivit norm varför manualer och metoder anses bättre trots att dessa är skapade utifrån rådande, gamla värderingar (Bornemark, 2023). Kultur och normer påverkar således vår förmåga att ta oss an det okända och styr således planeringens möjligheter att utveckla och skapa flexibilitet. Vi behöver fråga oss om våra metoder är utformade som stöd eller hinder för att bygga de förmågor vi eftersöker.

I förlängningen betyder det att det finns två parallella verkligheter i organisationen – en där flexibilitet och innovation prisas och eftersöks samt en där planering och analys genomförs rituellt i syfte att få ekonomiska medel. De dubbla verkligheterna skapar utrymme för konflikt och misstro mot såväl metod som planering.

Först upprättas målbilden, d.v.s. den önskade framtiden, därefter skapas utvecklingslinjer baklänges mot nutiden så att en handlingsplan skapas med beslutspunkter och delmål. Risker och hot mitigeras genom att skapa tänkta scenarion som täcker in så många olika utfall som möjligt. Skapandet av möjliga framtidsscenarion utgör en central del i planeringens utgångsvärden. Det är utifrån scenarierna som en idébild om vilka förmågor Försvarsmakten behöver i framtiden skapas. Dessa utgör därefter underlag till beslut inför framtiden. Scenarierna utgör på samma gång den analytiska startpunkten men även rapportens slutpunkt – d.v.s. den framtid Försvarsmakten ska kunna hantera. Vi har intecknat framtiden och påbörjat skapandet av den men kan inte kontrollera alla dess konsekvenser.

Analysen visar även att framtiden är tvättad, d.v.s. metoden ger företräde för det konventionella och mest troliga utifrån dagens uppfattning. Det är en vanlig fälla, att vi ofta blandar ihop det obekanta/okända med det osannolika, enligt Thomas Schelling. Vad som upplevs apart och märkligt upplevs även osannolikt - och det osannolika tar vi inte på allvar (Freier, 2008:18). Det största säkerhetshotet ligger kanske därför i begränsningen av vår egen kreativitet. De framtider som inte bedöms *trovärdiga* väljs konsekvent bort och därmed missar vi en möjlighet till att utveckla vår planering. I perspektivplaneringen är det ”de mest troliga”

scenarierna som valts ut. Troligheten bygger på vår nutida uppfattning om framtiden, baserat på en linjär utveckling av nutidens trender och normer. Aparta, kanske rent scifi-inspirerade scenarion, upplevs inte trovärdiga även om det är det just oväntade, aparta, som vi behöver förbereda oss på.

Här kolliderar idén om kreativitet återigen med normen om logik och linjäritet. Freier kallar det ”The failure of imagination” och hävdar att det är frukten av rådande byråkrati, begränsande resurser och en försvarskonserveratism som bidrar till en begränsning av vårt tänkande, något som går igen även i perspektivplaneringen. Han menar att det är just utrymmet mellan det spekulativa, eller osannolika, och det mest troliga som borde ges prioritet i framtidsanalyser vilket är något som saknas i de presenterade perspektivplaneringarna (Freier, 2008:10–12). Studien stödjer Hoffmans studier om kulturens betydelse för förmågan att omhänderta och producera innovation samt adaptation och därmed stärka krigföringsförmågan (Hoffman, 2021:255). Då det är organisationen som skapar och driver normer och beteenden som påverkar vårt sätt att ta oss an problem har den strategiska planeringen en roll att spela. Organisationen måste vara medveten och skapa en lärande, anpassningsbenägen kultur med förmåga att se helheter, *acceptera* kreativa lösningar samt kunna att sprida dessa inom organisationen.

Teknologisk utveckling är en stor del i framdrivningen av olika framtider och en viktig delkomponent för framgång inom krigföringen. Det tar dock tid att såväl utveckla materiel som att bygga kompetens och organisation. Vi måste således idag ta beslut om en framtid vi ännu inte vet något om. De olika aktörernas tidshorisonter och önskvärda framtider har skapat ett system som i sin tur, paradoxalt nog, riskerar begränsa våra möjligheter inför framtiden. Förvånansvärt lite handlar om synen på konstanta risker inom strategis planering, något som skulle kunna tolkas som ett medvetet val att undvika då samhällets värderingar inte riktigt stämmer med den militära realiteten, men egentligen borde vara en tung delkomponent. För att uppnå god förmåga till implementering och adaptation krävs en vidgad syn på osäkerheter och risk. Riskaversion värjer sig mot allt nytt som hotar rådande jämvikt och riskerar hämma möjligheten till snabb adaptation. Dagens ekonomiska förhållande till hot och risk, dvs att de ska vara noll, flyttar därmed fokus från *effekt* i målet till *risk* för egna verksamheter. Vårt handlande riskerar således bli reaktivt istället för aktivt.

Reflektioner kring narrativmetod

I en osäker verklighet fyller det narrativa en funktion i att konkretisera det abstrakta. Det narrativa pratar om verkligheten, skapar verkligheten, visar metoden normer och kulturer men även dissonanser. All tolkning påverkas ofrånkomligen av individens erfarenheter och intressen men det är också själva poängen, ytterligare ett perspektiv. Intervjuer av planeringsledare eller chefer inom Försvarsmakten ansvariga för strategisk planering kunde dock givit en bredare och djupare bild av förhållandet till framtiden.

Narrativ kan användas för att få oss att enas, tänka i samma banor men baksidan av en alltför strikt hållning till narrativet får oss att bli likriktade och blinda. Makten över det konstruerade narrativet kan således ha både medvetna men även omedvetna effekter. Utan kunskaper om detta riskerar fördelarna gå förlorade. För militär verksamhet är gemensam förståelse för varandras verksamheter och metoder av stor betydelse för hur vi agerar under pressade och krigsförhållanden. Det finns ett behov av automatiserade handlingar likväl som gemensam acceptans av språk och uttryckssätt. Detta måste dock aktivt balanseras mot förmågan att vara kreativ och flexibel i komplexa situationer. En balansakt värdig en lindansare.

6. Avslutning

Studien har analyserat Försvarsmaktens strategiska planering utifrån dess narrativ om framtiden i syfte att undersöka hur Försvarsmakten tar sig an det okända. Beskrivningar av framtiden tenderar dock att mer visa på vad som är viktigt i nutiden. Enligt Hanna Arendt är förutsägelser om framtiden oftast en projektion av nutidens logik och håller inte för de okändheter som enligt erfarenheten alltid inträffar (Freedman, 2017:123). Överraskningar och oförutsedda händelser är inte alltid så osannolika som man skulle kunna tro enligt Freedman. Det är snarast medvetet ignorerade händelser då de inte haft direkt bäring på något som var viktigt för nutiden, som exempelvis mer medel till en stridskraft. Det fanns helt enkelt ingen anledning att föra upp frågan på dagordningen. Han pekar på att uppbyggda scenarier visserligen kan inträffa men att det är själva uppfinningsförmågan och kreativitet som hjälper oss klargöra vilka val vi kan ställas inför när vi möter det okända (Freedman: 2017:286–287).

Vad innebär slutsatserna för Försvarsmakten? Synen på det okända påverkar såväl planering som verksamhet och utan medvetenhet om de kognitiva förmågornas betydelse riskerar professionen gå vilse. Enligt SPL utgörs de grundläggande förmågorna för problemlösning av *kritiskt tänkande* - dvs förmågan att reflektera och söka bakomliggande orsaker/förklaringar i syfte att förstå problemet, respektive *kreativt tänkande* - förmågan att tänka i helt nya banor respektive anpassa tidigare erfarenheter, d.v.s. innovation och adaptation (SPL, 2017:36–37). Det går dock att diskutera hur väl Försvarsmakten omhändertar och kultiverar dessa kognitiva förmågor utifrån såväl organisatoriskt som kulturellt perspektiv. I en tid av tillväxt mot en tillgänglig, flexibel och uthållig försvarsförmåga tenderar det ekonomiska narrativet ges företräde. Med ett reaktivt fokus grundat i mekaniskt strategitänkande undanträngs den kognitiva utvecklingen av personalen och organisationen varvid den mereffekt som väntas av tillväxten riskeras utebli. Ett inträde i NATO riskerar exempelvis skyla en välbehövlig diskussion om vilka risker som anses nödvändiga vid försvaret av Sverige men även alliansen. Genom förståelse för hur Försvarsmaktens strategiska planering definierar det handlingsutrymme och de kulturramar vari innovation, utveckling och förmågan att ta oss an det okända skapas, d.v.s. vad som uppmuntras och vad som begränsas, ökas möjligheterna att möta det okända. En organisation i tillväxt och förändring är i behov av både medel, materiel och personal med förmågan att utveckla och anpassa, förstå problem och acceptera de risker verksamheten kräver. Genom att peka på en närvarande dissonans mellan rit och realitet, mellan krav på försvarsplanering och den okända framtiden, samt behovet av en ny syn på risk inom såväl Totalförsvaret som Försvarsmakten söker studien medvetandegöra och öka diskussionen om hur organisationen kan utveckla sin kognitiva försvarsförmåga.

Försvarsmaktens narrativ inom den strategiska planeringen spelar en viktig roll genom att motverka en begränsning av den strategiska kreativiteten. Strategi som är mekaniserad begränsar strategins effekter varför strategi måste betraktas som ett förhållningssätt och ingen produkt. Likt en forspaddling mot ett mål där vägen fram är en ström av nutid och framtid vi måste balansera oss igenom för att undvika kollaps. Forspaddling innebär att kontinuerligt utsättas för risker. Vissa risker kan vi minimera genom planering, träning och skyddsutrustning. Andra kommer alltid kvarstå och för varje paddeltag uppstår såväl nya risker som möjliga vägval. Utfallet påverkas ständigt av slumpen och yttre omständigheter bortom vår påverkansmöjlighet. Allt vi kan göra är att kontinuerligt manövrera efter bästa förmåga och komma rustade med erfarenheter och kunskaper om situationen samt mod att agera. Konsten är att vila i de lugna partierna för att sätta in all kraft att manövrera i forsarna där erfarenhet och in-

tution arbetar i samråd med teori och träning. Ytterst är det fortfarande vårt eget omdöme som styr vår väg och vårt handlande – det gäller bara att vi tillåts använda det.

Förslag till vidare forskning

En fördjupning av studien kan göras genom jämförelse av det militära och politiska narrativet inför försvarsbesluten. Även en jämförelse mellan försvarsbeslut och efterföljande FMSI föreslås i syfte att undersöka hur framtiden de facto formats och strategins genomslag.

För att studera praktiska utfall skulle en studie om narrativets väg genom styrdokumentationshierarkin vara intressant. Gärna kompletterat med intervjuer av chefer och planerare på olika nivåer. En resa från vision till handling i syfte att spåra strategins praktiska handlingar.

Litteratur och referensförteckning

Adam, B. & Groves, C. (2007). *Future Matters: Action, Knowledge, Ethics*. Leiden: Brill

Boréus, Kristina & Göran Bergström (2018). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Bornemark, Jonna (2023). ”Omdöme, kunskap och krig.”
Föreläsning Högre Officersprogrammet 2023-04-13. Försvarshögskolan, Stockholm.

Bryman, A. (2001). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Chatman, Seymour (1975). “Towards a Theory of Narrative.” *New Literary History*, Vol.6:2 s.295-318.

Courtney, Hugh (2003). “Decision-driven scenarios for assessing four levels of uncertainty.” *Strategy & Leadership* Vol.31:1, s.14-22.

Cunningham, G.K. (2020). “Designing Effective Military Strategies under uncertainty.” *Parameters The US Army War College Quarterly* Vol.50:2, s.51-59.

Czarniawska, Barbara (2004). *Narratives in Social Science Research*. London: Sage.

Czarniawska, Barbara (2018). “A culture of Costs versus a Culture of Expenses.” *Valuation Studies* Vol.5 (2), s.131–144.

Denscombe, Martyn (2021). *The Good Research Guide*. London: Open University Press.

Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Ann Towns & Lena Wängnerud (2017). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Wolters Kluwer

Farjoun, Moshe (2002).” Towards an organic perspective on strategy.” *Strategic Management Journal*, Vol. 23, s.561-594.

Finkel, Meir (2011). *On Flexibility – Recovery from technological and doctrinal surprise on the battlefield*. Stanford: Stanford Security studies/press

Fitzsimmons, Michael (2006). “The Problem of Uncertainty in Strategic Planning”. *Survival*, Vol. 48:4 s.131-146.

Fletcher, Angus & Thomas Gaines (2021). “The Limits of Logic”. *Modern War Institute, WestPoint*. <https://mwi.usma.edu/the-limits-of-logic-why-narrative-thinking-is-better-suited-to-the-demands-of-modern-combat/> Hämtad 2023-01-03

Freedman, Lawrence (2015). “The possibilities and limits of strategic narratives” i De Graaf et al. ‘Strategic Narratives, Public Opinion, and War’. Abingdon: Routledge, s. 23-26.

Freier, Nathan (2008). “Known unknowns: “Unconventional ”strategic shocks” in defense strategy development.” *Strategic Studies Institute, US Army War College*.

<https://www.jstor.org/stable/resrep11479> Hämtad: 2023-04-20

Försvarmakten (2001). *Årsrapport från perspektivplaneringen 2000–2001: Försvarmakt-sidé och målbild, Rapport 5.*

Försvarmakten (2007). *Slutrapport från perspektivplaneringen 2005–2007: Ett hållbart försvar för framtida säkerhet.*

Försvarmakten, (2017). *SPL - Svensk planering- och ledningsmetod.*

Försvarmakten (2018). *Slutredovisning av Försvarmaktens perspektivstudie 2016–2018: Tillväxt för ett starkare försvar.*

Gray, Colin S. (1999).” Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back”. *Review of International Studies* vol. 25:1.

Gray, Colin S. (2014). *Strategy & Defence Planning*. Oxford: Oxford University Press

Gray, Colin S. (2015). *The Future of Strategy*. Malden: Polity

Gray, Colin (2016). *The strategy bridge – Theory for practice*.
Oxford: Oxford University Press

Gustavsson, Jakob & Jonas Tallberg (2020). *Internationella relationer*.
Studentlitteratur: Lund

Hoffman, F. (2021). *Mars Adapting - Military Change During War*.
Annapolis: Naval Institute Press

Kurtz, Cynthia & David Snowden (2003).” The new Dynamics of Strategy: Sense-making in a complex and complicated world.” *IBM systems Journal* vol.43:3, s.462-483.

Liddell Hart, Basil H. (1991). *Strategy*. New York: Meridian.

McDermott, Rose (2001). “The Psychological Ideas of Amos Tversky and Their Relevance for Political Science.” *Journal of Theoretical Politics* Vol.13:1, s. 5-33.

Popescu, Ionut (2016). “*Strategic Uncertainty, the Third Offset, and US Grand Strategy*”,
Parameters US Army War College Quarterly, Vol 46:4, s.69-80.

Qiao, Liang & Wang Xiangsui, (1999). *Unrestricted warfare*.
Brattleboro: Echo Point Books & Media

Vedby Rasmussen, Mikkel (2006). *The Risk Society at War – Terror, Technology and Strategy in the Twenty-First Century*. Cambridge: Cambridge University Press

Westberg, Jacob (2021) *Svenska säkerhetsstrategier*. Lund: Studentlitteratur.

Wibben, Annick (2015). ‘On Narrative, Metaphor and the Politics of Security’ i *Warring with words. Narrative and Metaphor in Politics*. New York: Psychology Press

Winther Jørgensen, Marianne, Louise Phillips & Sven-Erik Torhell (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur